

Pandemi Sürecinde Yükseköğretim Kurumlarında Uzaktan Eğitim: İletişim Akademisyenlerinin Uzaktan Eğitime Bakışı

Distance Education in Higher Education Institutions during the Pandemic: Communication Academics' Perspectives

Faruk Temel¹ , Onur Önürmen²

¹Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Kayseri

²Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo TV Sinema Bölümü, Kayseri

Özet

Çin'den başlayarak dünyayı saran pandemi (Covid-19) sürecinde toplumsal, siyasal ve ekonomik birçok alanda “yeni normaller” belirdi. Başta eğitim alanında olmak üzere yeni uygulamalara geçilirken, Türkiye’de 16 Mart 2020 tarihi itibarıyla 2020–2021 eğitim dönemi bahar yarıyılında uzaktan eğitimle tamamlanmasına karar verildi. Uzaktan eğitim sürecindeki sorunlar ve tespitler bu çalışmada, Türkiye’de iletişim fakültelerinde eğitim veren iletişim akademisyenlerinin pandemi sürecindeki uzaktan eğitim tecrübeleri kapsamında incelendi. Eğitim ve iletişim ilişkisi bağlamında ele alınan çalışmada iletişim akademisyenlerinin uzaktan eğitimle ilgili tespitlerinin ortaya konulması amaçlandı. Nitel ve nicel veri elde etmek üzere e-posta yoluyla anket tekniği uygulanan araştırma, 65 iletişim fakültesinden (vakıf ve devlet) eğitim veren 1100 iletişim akademisyeni içerisinde örnekleme oluşturan 91 katılımcıya ulaşılarak yürütüldü. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular; (i) İletişim koşullarına ilişkin ölçütler, (ii) Yüz yüze eğitim metotlarına ilişkin önermelere katılım düzeyleri, (iii) Uzaktan eğitim metotlarına ilişkin önermelere katılım düzeyleri, (iv) Uzaktan eğitimin verimliliğine ilişkin katılım düzeyleri ve (v) Ders içeriklerine göre eğitim metotlarına bakış başlıklı 5’li Likert ölçeği ve pandemi sırasında uzaktan eğitim sürecinin genel değerlendirmesini içeren nitel veriler kapsamında analiz edildi. Frekans testleri, betimleyici testler ve nitel veriler doğrultusunda analiz edilen çalışma sonucunda iletişim tercihlerinin eğitim metotlarının verimliliğini belirlemede önemli bir faktör olarak öne çıktığı saptandı. İletişim akademisyenleri tarafından yüz yüze eğitim modeli verimlilik açısından uzaktan eğitime göre tercih edilirken, uzaktan eğitimin başarısı ise görsel, sesli ve yazılı materyallerin kullanılması koşullarına bağlanmıştır. Diğer taraftan uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim modellerinin başarısının, dersin niteliğine (uygulamalı-teorik) göre değişkenlik arz ettiği saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Covid-19, eğitim, iletişim, iletişim akademisyenleri, uzaktan eğitim.

Abstract

The Covid-19 pandemic, which started in China and has spread all over the world, has had various social, political and economic consequences. With new measures implemented due to this pandemic in Turkey, particularly in the field of education, the 2020–2021 spring semester was officially declared to be completed through distance education, effective as of March 16, 2020. In this study, the problems in distance education were examined in the light of the distance education experiences of communication academics teaching at communication faculties in Turkey during the pandemic. Focusing on the relationship between education and communication, the study aimed to reveal communication academic staff’s evaluation and views of distance education. The research, which used a questionnaire to obtain qualitative and quantitative data, was carried out by reaching 91 participants, who constitute a sample of 1100 communication academics who teach at 65 communication faculties (private and state), by e-mail. The results were analyzed through 5-point Likert scales under the categories titled (i) Criteria for communication conditions, (ii) Levels of agreement with propositions related to face-to-face education methods, (iii) Levels of agreement with propositions of distance education methods, (iv) Levels of agreement with the effectiveness of distance education, and (v) Perspectives on the instructional methods by the content of the course, and interpreted in light of the qualitative data about the general assessment of the distance education process during the pandemic. Analysis results of frequency tests, descriptive tests and qualitative data showed that communication preferences were an important factor in determining the efficiency of training methods. While the face-to-face education model is preferred over distance education due to its efficiency by communication academics, they attribute the success of distance education to using visual, audio and written materials. In addition, the success of distance education and face-to-face education models was found to vary by the nature of the course (applied-theoretical).

Keywords: Communication, communication academics, Covid-19, distance education, education.

İletişim / Correspondence:

Doç. Dr. Faruk Temel
 Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
 Yenidoğan Mahallesi, Ahmet El Biruni
 Caddesi, No: 78A, 38280, Talas, Kayseri
 e-posta: faruktem@gmail.com

Yükseköğretim Dergisi / TÜBA Higher Education Research/Review (TÜBA-HER), 12(1), 89–101. © 2022 TÜBA

Geliş tarihi / Received: Mayıs / May 28, 2020; Kabul tarihi / Accepted: Ocak / January 28, 2021

Bu makalenin atfı künyesi / How to cite this article: Temel, F., & Önürmen, O. (2022). Pandemi sürecinde yükseköğretim kurumlarında uzaktan eğitim: İletişim akademisyenlerinin uzaktan eğitime bakışı. *Yükseköğretim Dergisi*, 12(1), 89–101. doi:10.2399/yod.21.744061

ORCID ID: F. Temel 0000-0001-7103-0790; O. Önürmen 0000-0001-7500-2869

Doğal süreçleri sekteye uğratan gelişmeler sonucu uygulanan/meydana gelen yapısal değişiklikler, beklenden etkiler ve yeni sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu çerçevede Covid-19 pandemisi sürecinde eğitim alanında yaşanan gelişmeler, dünyada ve Türkiye’de okul öncesi eğitimden yükseköğrenime kadar bütün aşamalarda değişimler yaşanmasına sebep olmuştur. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) 16 Mart 2020 tarihinden itibaren eğitime önce 3 haftalık bir ara vermiş, ardından bu süre dönem sonuna kadar uzatılarak yükseköğrenimde 2020 yılı Bahar Döneminin uzaktan eğitim modeliyle gerçekleştirileceğini açıklamıştır.^[1]

Süreç, eğitim alanının tüm safhalarında yer alan karar vericiler, eğitimciler, veliler ve öğrenciler üzerinde etkili olmuştur. Eğitim yeri olduğu kadar aynı zamanda sosyalleşme alanı olan tüm okullar yüz yüze eğitime son vererek ani bir kararla uzaktan eğitime geçiş yapmıştır. Uzaktan eğitim her ne kadar yeni bir olgu olmasa da pandemi ile birlikte uzaktan eğitime ani ve kitlesel geçiş süreci çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Mekânsal ve zamansal özellikleri itibarıyla yüz yüze eğitim modelinden ayrılan uzaktan eğitime ilişkin iletişim temelindeki sorunsal başat tartışma konularından birisi olmuştur. Bu çerçevede eğitim modelinin içeriği kadar biçimsel yönü de tartışılmaya başlanmıştır.

Eğitim ve iletişim arasındaki ilişki insanlık tarihi kadar eskidir (Jacquinot-Delaunay, 2016, s. 62). Bu ilişki özellikle iletişim alanındaki teknik gelişmeler doğrultusunda eğitim alanını etkileyen nitelik arz eder. Nitekim her yeni iletişim teknolojisi eğitsel bir kullanım umudunu içinde taşır (Jacquinot-Delaunay, 2016, s. 68). Diğer taraftan eğitimin en temel hedefi bilginin aktarılması ve kullanılmasıdır. Bu bağlamda doğru iletişim koşulları oluşmadan eğitimin beklenen verimi sağlaması oldukça zor görülmektedir. Nitekim iletişim biçimleri bilgi aktarım süreçlerinde belirleyici rol oynamaktadır. Berge (1995) bilgi aktarımında iletişimin etkisine değinerek, matbaanın bulunmasından önce de insanların okuyup yazma bildiğini (yani kalıcı bilgi aktarımı yapabildiklerini) ancak yaygın okuryazarlığı sağlayan faktörün basın olduğunu ifade etmektedir. İletişim alanında gerçekleşen tasarım, üretim, dağıtım ve erişime yönelik tüm gelişmelere rağmen; belirli bir mekânda (sınıf) ve belirli bir zaman dilimi (ders saati) içerisinde uygulanan geleneksel eğitim yöntemi neredeyse insanlık tarihi ile eşdeğer bir zamandan bu yana uygulanmakta ve dünyanın hemen her yerinde geçerliliğini korumaktadır. Buna karşılık teknolojinin gelişmesi ile birlikte hayatın her alanında olduğu gibi eğitim alanında da değişim ve dönüşüm süreçleri hızlanmaya başlamıştır. Dijitalleşme ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler özellikle çeşitli uzaktan eğitim metodlarının eğitsel alanda uygulanmasını beraberinde getir-

miştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim süreçlerine adapte edilmesi ve internet teknolojisinin yaygın/ulaşılır hale gelmesi sonucu okul öncesinden yükseköğretime kadar bütün süreçleri kapsayan ve kullanılan yeni eğitim ve öğretim yöntemleri ortaya çıkmıştır. Bu noktada uzaktan eğitimin tarihsel gelişimine bakıldığında doğrudan iletişim süreçleriyle bağlantılı bir gelişim seyri izlediğini söylemek mümkündür.

Dünyada uzaktan eğitim süreçlerinin başlaması 1840 yılında İngiltere’de mektup aracılığıyla steno öğretimine dayanmaktadır. Ardından 1856’da Almanya’da, 1873’de ABD’de ve 1898’de de İsveç’te iletişim araçları vasıtasıyla benzer yöntemlerin uygulandığı eğitim faaliyetlerine rastlanmaktadır.

Türkiye’de uzaktan eğitim, 1956 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü tarafından banka çalışanlarına yönelik mektupla eğitim programıyla başlatılmıştır (Kaya, 2002, s. 27–31). Mektupla öğrenim yerini zamanla radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları vasıtasıyla yapılan uzaktan öğrenim modeline bırakmıştır. Söz konusu uzaktan eğitim modellerinde, eğitimin yapıldığı kitle iletişim aracının yapısal özellikleri nedeniyle süreç genellikle etkileşim olmadan tek taraflı biçimde ilerlemiştir. Sumner’a (2000) göre etkileşim; eğitimi öğretmeden ayıran, aynı zamanda kamusal alan yaratan bir özelliktir ve tek yönlü teknolojilerle sağlanması olanaklı değildir. Bu durum teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan internet tabanlı platformlar üzerinden sürdürülen uzaktan eğitim süreçlerinde değişmiştir.

Farklı mekânlarda bulunan öğrenci ve eğitimciler birbirleriyle internet tabanlı çeşitli yazılımlar aracılığıyla yazılı, görüntülü ve işitsel olarak etkileşime girebilmişlerdir. Bu türdeki uzaktan eğitim programlarının önemli bir kısmı, sanal bir sınıf ortamı yaratarak eğitimci ile öğrencileri bir araya getirmektedir. Kullanılan yazılım özelliklerine göre eşzamanlı biçimde yazılı, sesli ve görüntü iletişim kurulabilmektedir. Ancak bu tür eğitim modelinde eğitici ya da öğrenciden kaynaklanabilecek ve iletişim sürecini aksatacak durumlara iletişim ortamından/yazılımdan veya cihazdan kaynaklanabilecek sorunlar da eklenmiştir. Dolayısıyla eğitimin iletişimsel boyutu bağlamında ele alınması gereken bir süreç ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çalışmada bu sürecin taraflarından olan iletişim bilimsel eğitimcilerin konu hakkındaki algıları incelenmiştir.

Dijital iletişim biçimlerinin yaygınlaşması ve çeşitlenmesi ile birlikte üniversite seviyesindeki eğitim ortamında, akademisyenlerin sosyal medya kullanım düzeyleri, sosyal medya kullanan akademisyenlerin öğrenci ile arasında değişim gösteren ilişkiler, ders içeriklerinin sosyal medya ortamında paylaşımına kadar varan yenilikler, toplumsal yapının doğasını etkilediği gibi eğitim dünyasında da yeni bir düzenin, yapının habercisidir. Di-

[1] <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/universitelerde-uygulanacak-uzaktan-egitime-iliskin-aciklama.aspx> (Erişim tarihi: 11 Mayıs 2020).

jiyal yaşamın getirdiği bu yenilikler, geleneksel olanı tehdit eden, değişim gösteren unsur yalnızca biçimsel değil aynı zamanda değerlerle ilgilidir (Temel ve Önürmen, 2017). Buradan hareketle literatürde uzaktan eğitimle ilgili sorun tespiti yapan ve çeşitli yaklaşımlar ortaya koyan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Uzaktan eğitim metotlarının özellikle internet tabanlı platformlara taşınmasıyla birlikte bu alana yönelik akademik ilgi de artmıştır. Genel bir yaklaşımla ve yapısalcı bir model üzerinden bilgisayar destekli uzaktan eğitim modellerini ele alan Jonassen, Davidson, Collins, Campbell ve Bannan Haag (1995) bu tür bir modelin benzersiz ve heyecan verici bir biçimde uzaktan eğitim ortamları için teorik temeller sağlayabileceğini belirterek; yapısalcı ilkeler üzerine tasarlanmış öğrenme ortamlarının daha etkili olacağını vurgulamaktadır. Diğer yandan Terblanche (2015) teknolojik gelişmelerin güncel uygulamalar, eğilimler ve politika açısından fırsatlar ve zorluklar sunduğunu belirterek, yükseköğretim kurumlarında uzaktan eğitimin olumlu bir katkı verebilmesi için kurumsal değişimlerin gerekli olabileceğine dikkat çekmektedir. Amerikan üniversitelerindeki eğitimcilere yönelik gerçekleştirdiği çalışmada Clark (1993), uzaktan eğitimi destekleyen ya da çökimsel davranan eğitimcilerin bu sürece ilişkin daha fazla kaynak ayrılması, uygun idari ve teknik desteğin sağlanması ve yeterli personelin görevlendirilmesi gibi hususlar üzerinde görüş birliğine vardıklarını belirtmektedir. Bu noktada karşılaşılabilecek sorunların aşılmasında üniversite öğretiminin gerçekleştirme biçimleri ve üniversite öğretmenleri ile öğrencilerinin öğretme ve öğrenme biçimlerindeki değişimlerin göz önünde bulundurulması gerektiğine değinen Kirkwood (2014) genellikle bunlardan ilki üzerine yoğunlaştığını ifade etmektedir. Kirkwood'a göre teknolojinin öğretme ve öğrenme uygulamalarını dönüştürme potansiyeli, yalnızca yükseköğretimdeki öğretmenlerin kendi öğretilerini anlamalarını ve öğrenciler üzerindeki etkilerini geliştirerek sağlanabilecektir. Diğer bir deyişle eğitim sürecinde bu türden bir dönüşüm dış etkenler kadar iç etkenlerin de buna uyum sağlamasıyla başarılı olacaktır. Tight (1987) bu durumun gerçekleşebilmesi için yükseköğretim kurumlarında yüz yüze ve uzaktan eğitim uygulamalarının karma biçimde sunulabileceğine dikkat çekerek; katılımcıların çeşitli yüz yüze ve uzaktan eğitim tekniklerine, bunların güçlü ve zayıf yönlerine veya birbirlerinin yerine nasıl geçebileceklerine dair bilgi sahibi olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Literatürde yer alan çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, öne çıkan konu başlıklarının çevrimiçi eğitim modelinde öğretmenlerin ve eğitim kurumlarının sahip olması gereken nitelikler, etkili eğitim yöntemleri ya da öğrencilerin uzaktan eğitim ile ilgili düşünce ve deneyimleri üzerine olduğu görülmektedir. Çevrimiçi eğitimde karşılaşılan temel sorunlar arasında dikkat çeken faktörlerden biri de öğretmenlerin geleneksel eğitim uygulamalarını bu ortama uygulama alışkanlıklarıdır. Eğitimciler

çevrimiçi eğitimde de rol model olarak belirledikleri deneyimli öğretmenlerin etkili gördükleri geleneksel yöntemleri tercih etmektedirler ve bu yöntemler genelde yıllar içinde ve belli bir hazırlık olmaksızın ortaya çıkmıştır (Kreber ve Kanuka, 2006). Bu bulguyu destekleyen bir başka çalışmada (Baran, Correia ve Thompson, 2011) çevrimiçi eğitimle ilgili daha önceki çalışmaların, eğitim süreçlerinin teknoloji aracılığıyla sistematikleştirilmesi ve endüstrileşmesi motivasyonuna dayandığı ifade etmekte ve bugünün çevrimiçi eğitiminin pek çok biçiminde hâlâ basit olan bu tekno-merkezli yaklaşım sonucunda, çevrimiçi ortamlarda geleneksel yaklaşımların kopyalandığını ve çevrimiçi öğretmenler için herkese uyan tek boyutlu hazırlık ve destek programları oluşturulduğunu vurgulamaktadır. Öğretmen adayları üzerine yapılan bir başka çalışmada ise (Öztürk, Öztürk ve Özen, 2018), adayların uzaktan eğitime hazırbulunuşluk düzeyleri ile bu eğitim modelinden duydukları memnuniyet arasında anlamlı ilişkiler olduğu kaydedilmiştir. Çalışmalarda ortaya çıkan ortak nokta, internet tabanlı çevrimiçi öğrenme modellerinde öğretmenlerin de bu yeni duruma hazırlıklı ve istekli olması gerekliliğidir. Örneğin; Baran'ın (2018) benzer bir çalışmasına göre yeterli bilgi, beceri ve uygun teknolojilere düzenli biçimde erişebilen öğretmenlerin uzaktan eğitimden daha çok tatmin olduklarını bulgusuna erişilmiştir. Bu yeni modelle ilgili sorunlar ve çekinceler olsa bile uzaktan eğitimin, artık önceleri geleneksel eğitimi destekleyici, yardımcı bir yöntem olduğu değerlendirilirken artık başlı başına bir seçenek olarak ortaya çıkacağı da değerlendirilmektedir. Cutri ve Mena (2020) da 2002–2018 yılları arasında konuyla ilgili yayınlanan araştırmaları inceledikleri çalışmalarının sonucunda 2025 yılına kadar çevrimiçi eğitimin dünya çapında ana akım bir yöntem haline geleceğini ve Covid-19 pandemisinin bu süreci hızlandıracağına değinerek çevrimiçi eğitimin büyük olasılıkla artık fakülte üyelerinin bunun dışında kalmayı seçemeyeceği bir noktaya ulaştığını belirtmektedirler. Bununla birlikte, gelecekteki araştırmalarda öğretmenlerin yetkinliğine odaklanmanın ötesine geçerek onların ve fakültelerin çevrimiçi eğitime hazır oluşlarıyla ilgili duygusal ve kimlik bozan değişkenleri tespit edecek bir ölçek geliştirmenin daha önemli olacağını vurgulamışlardır.

Genel olarak bakıldığında, bilgisayar/internet tabanlı uzaktan eğitim süreçlerinin eğitimciden, ortamın kendi yapısından ya da öğrencilerden kaynaklanan birtakım sorunlar ortaya çıkardığı gözlemlenmektedir. Bilginin dolaşımının kolaylaştığı ve dijitalleştiği bir dünyada bunun belirli kurallar ve şablonlar halinde aktarılması yalnızca teknik bir konu değil, önemli bir iletişim sorunu olarak da dikkat çekmektedir.

Yöntem

Eğitim ve iletişim ilişkisinin net biçimde gözüktüğü uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim modellerine ilişkin koşulların ile-

tişim bilimi akademisyenleri tarafından değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede eğitim modellerinin iletişim boyutuyla ilişkili sorunsal, aşağıdaki araştırma soruları çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmaktadır:

- İletişim akademisyenlerinin internet tabanlı uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin düşünceleri nedir?
- İletişim akademisyenlerinin yüz yüze eğitim modeline ilişkin düşünceleri nedir?
- Ders türleri ve eğitim metotları arasındaki ilişki nasıl tanımlanmaktadır?
- Eğitim metotlarının verimliliğine ilişkin akademik unvanlar açısından farklılaşma var mıdır?

Pandemi sürecinde yükseköğretim seviyesinde uzaktan eğitimin başlamasıyla birlikte akademik alanda yeni bir tartışma konusu belirmiştir. Bu çerçevede iletişim araçlarıyla gerçekleşen uzaktan eğitim sürecinin olumlu ve olumsuz yönlerini iletişim akademisyenlerinin görüşleri doğrultusunda saptamak bu çalışmanın amacını teşkil etmektedir. Eğitim sürecinin temel faktörlerinden biri olan iletişim konusunu, uzaktan eğitim ortamında iletişim akademisyenleri tarafından nasıl değerlendirildiğinin belirlenmesi, ileride uzaktan eğitim ile ilgili ortaya çıkabilecek sorunların teşhisinde ve çözümünde dikkate değer bir veri sunacaktır. Bu durum yeni gelişen bir süreç karşısında dönüşen eğitim sosyolojisini göstermesi bakımından çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Çalışma, Covid-19 pandemisi nedeniyle tüm okul öncesi, ilk ve orta öğretim ile yükseköğretim kurumlarının kapalı olduğu 24.04.2020 ile 15.05.2020 tarihleri arasındaki dönemde yapılmıştır. Belirlenen araştırma soruları kapsamında *Google form-lar* aracılığıyla bir anket formu oluşturulmuştur. Bu kapsamda çevrimiçi (*online*) anket formu, Türkiye’de eğitim veren tüm iletişim fakültelerinin resmi internet sayfalarından, o fakültelerde ders veren iletişim akademisyenlerinin e-posta adreslerine gönderilmiştir. Türkiye’deki 65^[2] iletişim fakültesinde ders veren 1100 iletişim akademisyeni araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Örneklem ise araştırmaya katılım sağlayan 91 iletişim akademisyenidir. İstatistiki açıdan örneklem, yüzde 9 hata payı ile evreni temsil kabiliyetine sahiptir (Baş, 2005, s. 43).

Toplam 41 sorudan oluşan anket uygulaması kapsamında nitel ve nicel veriler elde edilmiştir. Anket formunda, katılımcıların bağlı oldukları üniversite, bölüm, akademik unvan, yaş vb. demografik bilgileri tespit edildikten sonra, iletişim biçimlerinin verimliliğine ilişkin düşünceleri saptanmıştır. Sonrasında akademisyenlerin hangi uzaktan eğitim modelini (senkron, asenkron, tek yönlü vb.) uyguladıkları, hangi teknik altyapıyı (üniversite ya da bu amaçla oluşturulan harici programlar) kullandıkları ve uzaktan eğitime Covid-19 pandemisi nedeniyle mi

başladıkları soruları yöneltilmiştir. Ardından uzaktan eğitim çeşitlerinin önemlilik düzeyi, geleneksel eğitim ve uzaktan eğitimin verimliliği hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Son olarak uzaktan eğitim ve geleneksel eğitim hakkındaki çeşitli önermelere katılmaya hazır oldukları belirlenmiştir.

Anketin sonunda akademisyenlerin bu sürece dair kişisel gözlem ve deneyimlerinin daha net anlaşılabilmesi amacıyla uzaktan eğitime ilişkin “Eklemek istediğiniz düşünceler” başlığında açık uçlu bir soru sorulmuş ve buradan gelen yanıtlar da nitel veriler kapsamında değerlendirilmiştir.

Bulgular

Nicel Bulgular

Çalışma kapsamında yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye’de hâlihazırda öğrenci alan ve eğitim veren 65 iletişim fakültesinde görev yapan akademisyenlere anket formu gönderilmiş, toplamda 37 üniversitede görev yapan akademisyen tarafından katılım gerçekleştirilmiştir. Üniversiteler arasındaki 91 katılımcının yüzdelerle dağılımı; Erciyes Üniversitesi yüzde 9.9; İstanbul Üniversitesi yüzde 5.5; Ege Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi ve Akdeniz Üniversitesi yüzde 4.4’er; Fırat Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Yaşar Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi yüzde 3.3’er; Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Uşak Üniversitesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Çankaya Üniversitesi ve Aksaray Üniversitesi yüzde 2.2’şer; İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Üsküdar Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Yozgat Bozok Üniversitesi ve Beykent Üniversitesi yüzde 1.1’er katılımcı şeklindedir.

İletişim fakültelerindeki 9 bölümde görev yapan akademisyenler tarafından katılım gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların görev yaptıkları bölümlerin yüzdelerle dağılımı aşağıdaki gibidir:

- Halkla İlişkiler ve Tanıtım: %33
- Radyo-Televizyon ve Sinema: %25.3
- Gazetecilik: %23.1
- Görsel İletişim Tasarımı: %4.4
- İletişim Tasarımı ve Yönetimi: %3.3
- Yeni Medya ve Reklamcılık: %3.3
- Medya ve İletişim: %2.2
- Halkla İlişkiler ve Reklamcılık: %2.2

[2] www.istatistik.yok.gov.tr 2020 yılı verilerine göre (Erişim tarihi: 21 Nisan 2020).

İletişim akademisyenlerin unvanlarına ilişkin yüzdelik dağılım ise şu şekildedir:

- Doktor Öğretim Üyesi: %38.5
- Profesör: %22
- Doçent: %18.7
- Öğretim Görevlisi: %14.3
- Araştırma Görevlisi: %6.6

91 katılımcı arasında yaş dağılımları; 20–35 yaş arası yüzde 14.3, 36–45 yaş arası yüzde 48.4, 46–55 yaş arası yüzde 23.1, 56–65 yaş arası yüzde 11, 65 ve üzerindeki yaş aralığındakiler ise yüzde 3.3 şeklindedir.

91 iletişim akademisyeninin yüzde 59.3'ü bağlı bulunduğu üniversitenin uzaktan eğitim alt yapısını kullanırken, yüzde 24.2'si hem harici hem de okulun programını ve yüzde 16.5'i yalnızca harici bir program (Zoom, Google Classroom vd.) kullanmaktadır.

91 iletişim akademisyeninin yüzde 71.4'ü pandemi (Covid-19) ile birlikte uzaktan eğitime başlarken yüzde 28.6'sı pandemi öncesinde de uzaktan eğitim uygulamasını kullanmaktadır.

91 iletişim akademisyeninin yüzde 58.2'si İletişimin anlık gerçekleştiği sanal sınıf ortamındaki senkronize iki yönlü eğitim, yüzde 16.5'i iletişimin anlık gerçekleşmediği asenkron iki yönlü eğitim, yüzde 14.3'ü yazılı ve görsel materyallerle gerçekleştirilen tek yönlü eğitim ve yüzde 11'i görüntülü gerçekleştirilen tek yönlü eğitim metodlarını uygulamaktadır.

İletişim akademisyenlerinin “*iletişim*”in en iyi şekilde gerçekleşme koşullarına ilişkin ifadelerle katılım düzeyleri çok kötü – çok iyi aralığındaki 5li Likert ölçeği ile saptanmıştır. Bu çerçevede “*Aynı mekanda doğal aracsız yüz yüze iletişim*” koşulları itibarıyla çok iyi (4.27) şeklinde tanımlanmıştır. “*Farklı mekanlarda gerçekleşen aracılanmış anlık (sesli, yazılı, görsel) iki yönlü iletişim*” ifadesine ilişkin yüzde 60.4 oranında alan iyi (4.01) seçeneği kodlanmıştır. “*Farklı mekanlarda ve farklı zamanlarda asenkron iki yönlü iletişim*” ifadesine ise katılım düzeyi yüzde 52.7 oranında “iyi” (3.81) şeklindedir. “*Farklı mekanlarda aracılanmış (kitle iletişim araçları) asenkron tek yönlü iletişim*” ifadesine katılım düzeyi ise “ne iyi ne kötü” (3.42) şeklinde orta düzeydedir (Tablo 1).

■ **Tablo 1.** İletişim koşullarının verimliliğine ilişkin katılım düzeyi.

İfadeler	Seçenekler	Sayı	Yüzde	
Aynı mekanda doğal aracsız yüz yüze iletişim	Çok kötü	0	0	Ortalama
	Kötü	0	0	4.67
	Ne iyi ne kötü	2	2.2	Standart sapma
	İyi	26	28.6	0.51
	Çok iyi	63	69.2	
	Toplam		91	100
Farklı mekanlarda aracılanmış anlık (sesli, yazılı, görsel) iki yönlü iletişim	Çok kötü	0	0	Ortalama
	Kötü	3	3.3	4.01
	Ne iyi ne kötü	13	14.3	Standart sapma
	İyi	55	60,4	0.7
	Çok iyi	21	22	
	Toplam		91	100
Farklı mekanlarda ve farklı zamanlarda asenkron iki yönlü iletişim	Çok kötü	0	0	Ortalama
	Kötü	6	6.6	3.81
	Ne iyi ne kötü	21	23.1	Standart sapma
	İyi	48	52.7	0.8
	Çok iyi	16	17.6	
	Toplam		91	100
Farklı mekanlarda aracılanmış (kitle iletişim araçları) asenkron tek yönlü iletişim	Çok kötü	4	4.4	Ortalama
	Kötü	8	8.8	3.42
	Ne iyi ne kötü	34	37.4	Standart sapma
	İyi	35	38.5	0.8
	Çok iyi	10	11	
	Toplam		91	100

İletişim akademisyenlerinin “Sınıf içi yüz yüze yalın biçimde gerçekleştirilen eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur” ifadesine katılım düzeyi 4.3 ortalama ile “katılıyorum” düzeyinde iken, “Sınıf içi yüz yüze görsel malzemelerle desteklenmiş eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur (4.6)” “Sınıf içi yüz yüze görsel-yazılı-sesli malzemelerle desteklenmiş eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur (4.7)” ifadelerine katılım düzeyi ortalama “kesinlikle katılıyorum” düzeyindedir. İletişim akademisyenleri “Geleneksel eğitim metotlarına ilişkin olumsuz bir bakış açısına sahibim” ifadesine ilişkin yüzde 62.6 oranında “katılmıyorum” şeklinde seçim yaparken, “Sınıf içi yüz yüze iletişim ortamında gerçekleştirilen eğitim modeli, sanal ortamdaki

eğitim modellerinden daha verimlidir” ifadesine de ortalama 4.2 “katılıyorum” seçeneğini işaretlemiştir (■ Tablo 2).

İletişim akademisyenlerinin uzaktan eğitime bakışı, bir takım metotları içeren önermelere katılım düzeyleri kesinlikle katılmıyorum – kesinlikle katılıyorum aralığında 5’li Likert ölçeği ile saptanmıştır. Bu doğrultuda “Sanal sınıflarda yalın biçimde gerçekleştirilen eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur (3.0)” ve “Sanal sınıflarda görsel malzemelerle desteklenmiş eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur (3.5)” ifadelerine katılım düzeyi “kararsızım” derecesinde orta düzeydedir. İletişim akademisyenlerinin “Sanal sınıflarda görsel-yazılı-sesli malzemelerle desteklenmiş eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim

■ Tablo 2. Yüz yüze eğitim metotlarına ilişkin önermelere katılım düzeyleri.

İfadeler	Seçenekler	Sayı	Yüzde	
Sınıf içi yüz yüze yalın biçimde gerçekleştirilen eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur.	Kesinlikle katılmıyorum	0	0	Ortalama
	Katılmıyorum	4	4.4	4.3
	Kararsızım	10	11	Standart sapma
	Katılıyorum	31	34.1	0.8
	Kesinlikle katılıyorum	46	50.5	
	Toplam	91	100	
Sınıf içi yüz yüze görsel malzemelerle desteklenmiş eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur.	Kesinlikle katılmıyorum	0	0	Ortalama
	Katılmıyorum	1	1.1	4.6
	Kararsızım	1	1.1	Standart sapma
	Katılıyorum	28	30.8	0.5
	Kesinlikle katılıyorum	61	67	
	Toplam	91	100	
Sınıf içi yüz yüze görsel-yazılı-sesli malzemelerle desteklenmiş eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur.	Kesinlikle katılmıyorum	0	0	Ortalama
	Katılmıyorum	0	0	4.7
	Kararsızım	1	1.1	Standart sapma
	Katılıyorum	20	22	0.4
	Kesinlikle katılıyorum	70	76.9	
	Toplam	91	100	
Geleneksel eğitim metotlarına ilişkin olumsuz bir bakış açısına sahibim.	Kesinlikle katılmıyorum	20	22	Ortalama
	Katılmıyorum	57	62.6	2
	Kararsızım	6	6.6	Standart sapma
	Katılıyorum	4	4.4	0.9
	Kesinlikle katılıyorum	4	4.4	
	Toplam	91	100	
Sınıf içi yüz yüze iletişim ortamında gerçekleştirilen eğitim modeli, sanal ortamdaki eğitim modellerinden daha verimlidir.	Kesinlikle katılmıyorum	2	2.2	Ortalama
	Katılmıyorum	5	5.5	4.2
	Kararsızım	9	9.9	Standart sapma
	Katılıyorum	25	27.5	1
	Kesinlikle katılıyorum	50	54.9	
	Toplam	91	100	

metodudur” ifadesine oyları “katılıyorum (3.9)” seviyesindedir. “Uzaktan Eğitim modellerine ilişkin olumsuz bir bakış açısına sahibim (2.38)” ve “Sanal ortamlardaki çeşitli eğitim modelleri geleneksel eğitim modellerinden daha verimlidir (2.49)” ifadelerine katılım düzeyi “katılmıyorum” şeklindedir (■ Tablo 3).

Uzaktan eğitim metotlarına ilişkin uygulamaların verimliliği, çok önemli ve çok önemsiz aralığındaki 5’li Likert ölçeği ile tespit edilmiştir. Bu çerçevede “Yazılı ve görsel materyallerle gerçekleştirilen tek yönlü eğitim (3.6)”, “İletişimin anlık gerçekleşmediği asenkron iki yönlü eğitim süreci (3.5)” ve “Görüntülü gerçekleştirilen tek yönlü eğitim (3.5)” metotlarının verimliliğine ilişkin bir kararsızlık söz konusudur. Diğer taraftan “İletişimin anlık gerçekleştiği sanal sınıf ortamında senkronize iki yönlü eğitim süreci

(4.4)” verimlilik açısından önemli bir metot olarak gözükmektedir (■ Tablo 4).

İletişim akademisyenlerinin ders türlerine göre eğitim metotlarındaki farklılaşmalara ilişkin görüşleri kesinlikle katılmıyorum – kesinlikle katılıyorum ölçeği ile tespit edilmiştir. Bu çerçevede iletişim akademisyenleri “Uzaktan eğitim ve yüz yüze sınıf içi eğitim uygulamalarındaki verimlilik, ders türüne göre değişiklik arz eder” ifadesine “katılıyorum (4.16)” düzeyinde oy vermiştir. “Teorik dersler için uzaktan eğitim modeli iyi bir seçenektir” ifadesine katılım düzeyi kararsızım derecesinde orta seviyedeysen, “Teorik dersler için geleneksel yüz yüze eğitim modeli iyi bir tercihtir” ifadesine katılım düzeyi ise “katılıyorum 3.93” seviyesindedir. Akademisyenler, “Uygulamalı dersler için geleneksel yüz yü-

■ Tablo 3. Uzaktan eğitim metotlarına ilişkin önermelere katılım düzeyleri.

İfadeler	Seçenekler	Sayı	Yüzde	
Sanal sınıflarda yalın biçimde gerçekleştirilen eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur.	Kesinlikle katılmıyorum	3	3.3	Ortalama
	Katılmıyorum	27	29.7	3
	Kararsızım	30	33	Standart sapma
	Katılıyorum	27	29.7	0.9
	Kesinlikle katılıyorum	4	4.4	
	Toplam	91	100	
Sanal sınıflarda görsel malzemelerle desteklenmiş eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur.	Kesinlikle katılmıyorum	3	3.3	Ortalama
	Katılmıyorum	16	17.6	3.5
	Kararsızım	18	19.8	Standart sapma
	Katılıyorum	38	41.8	1
	Kesinlikle katılıyorum	16	17.6	
	Toplam	91	100	
Sanal sınıflarda görsel-yazılı-sesli malzemelerle desteklenmiş eğitim modeli sağlıklı ve verimli bir eğitim metodudur.	Kesinlikle katılmıyorum	0	0	Ortalama
	Katılmıyorum	14	15.4	3.9
	Kararsızım	12	13.2	Standart sapma
	Katılıyorum	34	37.4	1
	Kesinlikle katılıyorum	31	34.1	
	Toplam	91	100	
Uzaktan eğitim modellerine ilişkin olumsuz bir bakış açısına sahibim.	Kesinlikle katılmıyorum	20	22	Ortalama
	Katılmıyorum	36	39.6	2.38
	Kararsızım	18	19.8	Standart sapma
	Katılıyorum	14	15.4	1
	Kesinlikle katılıyorum	3	3.3	
	Toplam	91	100	
Sanal ortamlardaki çeşitli eğitim modelleri geleneksel eğitim modellerinden daha verimlidir.	Kesinlikle katılmıyorum	14	15.4	Ortalama
	Katılmıyorum	36	39.6	2.49
	Kararsızım	25	27.5	Standart sapma
	Katılıyorum	14	15.4	1
	Kesinlikle katılıyorum	2	2.2	
	Toplam	91	100	

Tablo 4. Uzaktan eğitimin verimliliğine ilişkin önermelere katılım düzeyi.

İfadeler	Seçenekler	Sayı	Yüzde	
Yazılı ve görsel materyallerle gerçekleştirilen tek yönlü eğitim (basılı araçlarla ya da elektronik ortamda geri dönüşsüz)	Çok önemsiz	0	0	Ortalama
	Önemsiz	17	18.7	3.6
	Fikrim yok	8	8.8	Standart sapma
	Önemli	56	61.5	0.9
	Çok önemli	10	11	
	Toplam	91	100	
İletişimin anlık gerçekleşmediği asenkron iki yönlü eğitim süreci (farklı zamanlarda iletişimin sürdürüldüğü geri dönüşün olduğu)	Çok önemsiz	0	0	Ortalama
	Önemsiz	18	19.8	3.5
	Fikrim yok	16	17.6	Standart sapma
	Önemli	45	49.5	0.9
	Çok önemli	12	13.2	
	Toplam	91	100	
Görüntülü gerçekleştirilen tek yönlü eğitim (TV ya da Youtube gibi internet içerikleri ile)	Çok önemsiz	0	0	Ortalama
	Önemsiz	18	19.8	3.5
	Fikrim yok	11	12.1	Standart sapma
	Önemli	55	60.4	0.8
	Çok önemli	7	7.7	
	Toplam	91	100	
İletişimin anlık gerçekleştiği sanal sınıf ortamında senkronize iki yönlü eğitim süreci	Çok önemsiz	0	0	Ortalama
	Önemsiz	2	2.2	4.4
	Fikrim yok	8	8.8	Standart sapma
	Önemli	31	34.1	0.7
	Çok önemli	50	54.9	
	Toplam	91	100	

ze eğitim modeli iyi bir tercihtir” ifadesine yüzde 65.4 oranında “kesinlikle katılıyorum” seviyesinde oy vermelerine karşılık, “Uygulamalı dersler için uzaktan eğitim modeli iyi bir tercihtir” ifadesine ise tam tersi yönde yüzde 38.5 oranında “katılmıyorum (2.16)” seviyesinde oy vermiştir. Teorik ve uygulamalı derslerin birlikte değerlendirildiği “Teorik ve uygulamalı dersler için geleneksel eğitim modeli iyi bir tercihtir” ifadesine katılım düzeyi yüzde 44 oranında “katılıyorum (4.28)” seviyesindeyken, “Teorik ve uygulamalı dersler için uzaktan eğitim modeli iyi bir tercihtir” ifadesine ise yüzde 48.4 oranında “katılmıyorum 2.62” seviyesindedir (■ Tablo 5).

Geleneksel eğitim metodlarının verimliliğine ilişkin unvanlara göre farklılaşma, yapılan ANOVA analizi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Tablodaki veriler incelendiğinde profesör unvanı için $\bar{x}=4.73$ ile en yüksek ortalamaya sahip olduğu, bunu sırasıyla $\bar{x}=4.66$ ile öğretim görevlilerinin, $\bar{x}=4.60$ ortalama ile doçentlerin $\bar{x}=4.51$ ortalama ile doktor öğretim üyelerinin ve son olarak ise $\bar{x}=4.00$ ortalama ile ara-

tırma görevlilerinin takip ettiği görülmektedir. Bu sonuçlara göre (Tukey HSD) en yüksek ortalamaya sahip olan profesörler ile en düşük ortalamaya sahip olan araştırma görevlileri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=2.87$; $p=.028$). Bu durum araştırma görevlileri ve profesör unvanındaki akademisyenlerin eğitim geçmişleri ve yaş gibi demografik özellikleri arasındaki farklılaşmaya bağlanabilir (■ Tablo 6).

Nitel Bulgular

İletişim akademisyenlerinin uzaktan eğitim ve geleneksel eğitim metodlarına ilişkin görüşleri “Ekleme istediğiniz düşünceler” biçiminde açık uçlu bir soru olarak saptanmıştır. Bu çerçevede 40 yanıt gelmiş, teşekkür, başarı dilekleri vb. gibi konuyla ilgili olmayan mesajlar elendikten sonra kalan 30 cevap değerlendirilmeye alınmıştır.^[3] Bu cevaplarda salgın sürecinde eğitime ilişkin düşüncelerin yanı sıra uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim metodlarının verimliliğine ilişkin görüşler ortaya konulmuştur.

[3] Çalışmanın bu kısmında elde edilen nitel veriler, ankette yer aldığı yazım ve anlatım biçimiyle olduğu gibi aktarılmıştır.

■ **Tablo 5.** Ders türlerine göre eğitim metotlarına bakış.

İfadeler	Seçenekler	Sayı	Yüzde	
Uzaktan eğitim ve yüz yüze sınıf içi eğitim uygulamalarındaki verimlilik, ders türüne göre değişkenlik arz eder.	Kesinlikle katılmıyorum	1	1.1	Ortalama
	Katılmıyorum	5	5.5	4.16
	Kararsızım	8	8.8	Standart sapma
	Katılıyorum	41	45.1	0.88
	Kesinlikle katılıyorum	36	39.6	
	Toplam	91	100	
Teorik dersler için uzaktan eğitim modeli iyi bir seçenektir.	Kesinlikle katılmıyorum	8	8.8	Ortalama
	Katılmıyorum	22	24.2	3
	Kararsızım	26	28.6	Standart sapma
	Katılıyorum	23	25.3	1.17
	Kesinlikle katılıyorum	12	13.2	
	Toplam	91	100	
Teorik dersler için geleneksel yüz yüze eğitim modeli iyi bir tercihtir.	Kesinlikle katılmıyorum	1	1.1	Ortalama
	Katılmıyorum	7	7.7	3.93
	Kararsızım	13	14.3	Standart sapma
	Katılıyorum	46	50.5	0.9
	Kesinlikle katılıyorum	24	26.4	
	Toplam	91	100	
Uygulamalı dersler için geleneksel yüz yüze eğitim modeli iyi bir tercihtir.	Kesinlikle katılmıyorum	1	1.1	Ortalama
	Katılmıyorum	1	1.1	4.54
	Kararsızım	5	5.5	Standart sapma
	Katılıyorum	24	26.4	0.7
	Kesinlikle katılıyorum	60	65.9	
	Toplam	91	100	
Uygulamalı dersler için uzaktan eğitim modeli iyi bir tercihtir.	Kesinlikle katılmıyorum	26	28.6	Ortalama
	Katılmıyorum	35	38.5	2.16
	Kararsızım	23	25.3	Standart sapma
	Katılıyorum	3	3.3	1
	Kesinlikle katılıyorum	4	4.4	
	Toplam	91	100	
Teorik ve uygulamalı dersler için geleneksel eğitim modeli iyi bir tercihtir.	Kesinlikle katılmıyorum	0	0	Ortalama
	Katılmıyorum	3	3.3	4.28
	Kararsızım	8	8.8	Standart sapma
	Katılıyorum	40	44	0.7
	Kesinlikle katılıyorum	40	44	
	Toplam	91	100	
Teorik ve uygulamalı dersler için uzaktan eğitim modeli iyi bir tercihtir.	Kesinlikle katılmıyorum	6	6.6	Ortalama
	Katılmıyorum	44	48.4	2.62
	Kararsızım	23	25.3	Standart sapma
	Katılıyorum	14	15.4	0.9
	Kesinlikle katılıyorum	4	4.4	
	Toplam	91	100	

Bu kapsamda belirtilen görüşler, çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Bu noktada ilk veriler akademisyenlerin uzaktan eğitim ve pandemi sürecine ilişkin görüşlerini kapsamaktadır.

Akademisyenler uzaktan eğitime başlama aşamasının olağanüstü bir durum sonucu ortaya çıktığına değinmekle beraber hazırlık sürecinin gerekliliğini ifade etmektedirler.

Tablo 6. Geleneksel eğitim metotlarının verimliliğine ilişkin unvana göre dağılım

Unvan	n	%	Sd	F	Sig.	Anlamlı fark (Tukey HSD)
Profesör	20	4.73	.502	2.87	.028	Araştırma Görevlisi
Doçent	17	4.60	.428			
Doktor Öğretim Üyesi	35	4.51	.500			
Öğretim Görevlisi	13	4.66	.527			
Araştırma Görevlisi	6	4.00	.421			Profesör

– “Geleneksel eğitim uzaktan eğitimle desteklenmeli, dijital araçlar kullanılmalı, hatta bazı dersler tamamen uzaktan eğitimle verilebilir. Ancak bepsi için önceden hazırlık yapmak lazım. 2 günde hadi uzaktan eğitime geçtik olmaz. İnternet alt yapısı yeterli değil. Öğrenci hazır değil.”

– “Şu an Covid-19 sebebiyle tamamen uzaktan eğitim modeli uyguluyoruz ve tek başına verimli olmadığını düşünüyorum.”

Bir diğer katılımcı ise uzunca bir biçimde gerekçelendirdiği yazısında pandemi sürecinde gerçekleştirilen uzaktan eğitimin teknoloji okuryazarlığıyla bir bağlantısı olduğunu ileri sürerek sürecin ilerleyişinde bazı aksaklıklar olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte uygun biçimde kullanıldığı takdirde uzaktan eğitimin faydalı olacağına ve gelenek eğitim yöntemlerini destekleyici bir misyonu olduğuna değinmiştir.

– “Açık ve uzaktan öğrenme ile ilgili ölçülmeye çalışılan boyutların etkilendiği bazı faktörler bulunmaktadır. Uzaktan öğrenme, mektup yoluyla bile olsa teknoloji tabanlı bir öğrenme biçimi olduğundan ve teknoloji/medya okuryazarlık düzeyinin batı ülkelerinin gerisinde kaldığı bir ulus olduğumuz düşünülürse pandemi döneminde aniden ortaya çıkan uzaktan öğrenme ihtiyacının bazı temel koşulları, hem öğrenenler hem de öğretenler tarafından sağlanamamıştır. Açık ve uzaktan öğrenmeye uygun ders (içerik, süreç, yöntem, altyapı vs.) hazırlamak yüz yüze ders hazırlamaktan daha fazla hazırlık ve çaba gerektirdiğinden eğitim sistemlerimiz hazırlıksız yakalanmıştır. Kaldı ki bazı derslerin hedefleri ve öğrenme çıktıları, uzaktan öğrenmeye içsel olarak uygun değildir. Bazı dersler ise her zaman uzaktan öğrenmeye uygun ve hatta daha etkili ve verimli bir şekilde uygulanabilir olsa da buna ilişkin hazırlıklar, hazır bulunuşluklar ve deneyim eksik olduğundan bu süreçte tökezlemeler meydana gelmiştir. Bütün bu faktörlere rağmen göreceli olarak çok hızlı değişen koşullara ülkemiz, hem ortaöğretim, hem lisans, hem de lisansüstü eğitim süreçlerinde hızlı ayak uydurmuş ve mevcut kaynakları etkili ve verimli bir şekilde devreye sokmaya çalışmıştır.”

– “Salgın sürecinde duraksaması beklenen eğitim süreçleri, açık ve uzaktan öğrenme model, yöntem ve teknikleri sayesinde ilerlemeye devam edebilmektedir ve tüm eleştirilere, olumsuzluklara ve eksikliklere rağmen çoğu toplumun yapamadığı ve hatta yap-

mayacağı bir şekilde eğitim, öğretim ve öğrenme faaliyetleri yürütülmeye devam etmiştir. Ümidim, bu zorlu koşullar altında edinilen deneyimlerle gelecekte açık ve uzaktan öğrenmenin daha fazla önemsenerek ve uzmanı olan kişilerce yönetilerek daha geniş çapta, doğru bir şekilde, etkili ve verimli öğrenme fırsatlarının yaratılmasıyla daha yaygın ve maliyet-etkin uygulamalarla küresel çapta daha fazla yer bulmasıdır.”

– “Pandemi süreci uzaktan öğretime yönelik ön yargıların değişmesi için iyi bir fırsat oldu. Fakat iki sistem birbirinin alternatifi değil. Birbirlerini destekleyici unsurlar. Sınıf ortamındaki eğitimin verimliliği sınıf mevcudu, öğrencilerin ilgisi, kullanılan ek materyallerin verimliliği ile doğru orantılı. Bu kriterler olumsuz olduğunda sınıf ortamındaki eğitim de verimsizleşiyor. Bu nedenle uzaktan eğitime karşı özgün eğitimi kutsamanın bir anlamı olmadığını düşünüyorum. Ayrıca uzaktan eğitim sistemi, sanal sınıfların haricinde öğrencilerle birebir görüşmelerin yapıldığı forum vb. etkileşimli uygulamalar yapılırsa, zaman ve mekân kısıtı olan kişiler için harika bir yöntem.”

İletişim akademisyenlerinin uzaktan eğitime bir model olarak bakışlarını temel alan bu başlıkta akademisyenlerin kullandıkları bazı ifadelerde araştırmanın nicel bulgularını destekleyici nitelikte olduğu görülmektedir. Örneğin uzaktan eğitimin verimsiz olduğu ve fiziksel temasın kesilmesinin bilimsel ve sanatsal gelişim sürecini de durduracağı ileri sürülmüştür.

– “Dünya’da 2000’lerde kullanılmaya başlanan daha sonraları yüz yüze iletişim kadar verimli olmadığı için yavaş yavaş terk edilmeye başlanan uzaktan eğitim modelleri asla yüz yüze eğitimin yerini tutamaz.”

– “Sanal ortamda bilgi aktarımı yapılır. Bilgi üretimi, birey gelişimi ve yetenek geliştirilemez. Konserve yiyecek gibi. Fiziksel temasın kesilmesi icatların, buluşların ve deneylerin önünü keser. Sanat ve bilimin gelişmesinin önünü kapatır, duyguyu yok eder. Toplumun ilerlemesini önler. Sabte kimlikler oluşabilir ve bilgi hırsızlığı artabilir.”

– “Yalnızca geleneksel yöntemler ya da yalnızca uzaktan eğitim modellerini kullanmayı doğru bulmuyorum. Blended-karma yöntemin daha etkili olacağını düşünüyorum.”

– “Uzaktan eğitim modeli geliştirilmeli. Uzaktan eğitim yöntemiyle sınav sisteminin netleştirilmelidir.”

Diğer yandan yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi sistemin çıktılarının saptanmasında kilit öneme sahip sınavların nasıl olması gerektiği konusu da akademisyenlerin dikkat çektiği bir diğer husus olarak ortaya çıkmaktadır.

Nitel verilere göre ortaya çıkan bir diğer konu başlığı ise geleneksel/yüz yüze eğitim modeli ile uzaktan eğitimin karşılaştırılmasıdır. Bu başlıkta akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik olumlu görüşlere sahip olsalar da genel bir perspektifle bakıldığında geleneksel/yüz yüze eğitim modelini tercih ettiklerini söylemek mümkündür. Örneğin her iki yöntemi uyguladığını ifade eden bir katılımcı yüz yüze eğitimin sınıf içi etkin iletişimi öğrenme ve kalıcılık bağlamında daha başarılı bulduğunu, bir başka katılımcı ise aracılanmış iletişimin yabancılaştırıcı olduğunu ifade etmektedirler.

- *“Hem senkron hem de asenkron eğitim uyguluyoruz. Geleneksel eğitimin ve yüz yüze iletişimin uzaktan eğitime göre daha etkili olduğunu düşünüyorum. Duygulara hakim olmak ve sınıf içi etkin iletişimin öğrenme edimi ve uzun zamanlı belleğe yerleşmesinde başarılı olduğunu düşünüyorum. Ekranlardan daha soğuk ve duygusuz bir iletişim şekli vuku buluyor. Sınıf ortamı, okul ayrıca sosyalleşme sağlıyor.”*
- *“En kalıcı olan bilgi, bir eğitmen tarafından aktarılan bilgidir ve bu durum Eski Yunan’dan beri bilinmektedir. Aracılanmış iletişim hem öğrenciler hem de hocalar için yabancılaştırıcı bir iletişim biçimidir.”*
- *“Yüz yüze eğitimde öğrencilerin beden dili de konunun anlaşılması hakkında önemli bir geribildirim sağlıyor. Uzaktan eğitimde geribildirim daha sınırlı.”*
- *“Uzaktan eğitim gerektiğinde kullanılacak bir yöntem olarak önemli olmakla birlikte yüz yüze eğitim kadar etkili olmamaktadır. Zira öğrenci dönüşleri de bununla paraleldir.”*
- *“Uzaktan eğitimde derslerimi neredeyse yüz yüze derslerdeki katılım düzeyi ile yapıyorum. Ancak bunu sağlayabilmem sebebi bu öğrencilerin benden daha önce ders almış olmaları ve aramızda oluşan karşılıklı sevgi ve saygı. Bu motivasyonla ve geçici bir dönem olacağının bilinciyle ilgili yaklaşıyorlar ve ben çok çaba sarf ediyorum bu motivasyonu yitirmemek için. Ancak tamamen uzaktan eğitim üzerinden giden bir program olsaydı karşılıklı bu işbirliğini ve motivasyonu yakalayamazdık. İletişimdeki karşılıklılık ilkesi ne olursa olsun sanal ortamda olmuyor.”*

Bununla birlikte aşağıda görülebileceği üzere mekanın zorladığı koşullar nedeniyle uzaktan eğitimi destekleyici görüşler de bulunmaktadır.

- *“Geleneksel eğitim uygulamaları elbette önemlidir ama uzaktan eğitim uygulamalarını da destekliyorum, hatta bu kadar kalabalık sınıfların yerine uzaktan eğitim çok daha faydalı olabilir görüşündeyim.”*

Bu başlık altında ise akademisyenlerin görev yaptıkları üniversite ile uzaktan eğitim sisteminin uygulanmasına yönelik görüşlerine yer verilmektedir. Verilen cevapların geneline bakıldığında üniversitelerin uzaktan eğitimin sağlıklı yürütülmesini sağlayacak teknik altyapısının bulunmadığı görüşü ortaya çıkmıştır. Buna ilave olarak iletişim alanının niteliksel yapısından kaynaklanan bir takım özellikleri nedeniyle ölçme ve değerlendirme konusundaki endişelerde de dile getirilmiştir.

- *“İyi bir uzaktan eğitim modeli için üniversitenin yatırım yapması ve gerekli donanımı sağlaması gerekir, örneğin online sınav konusu çok düşündürücü... çoktan seçmeli sınav bizim derslerimiz için çok yetersiz.”*
- *“Uzaktan eğitim sisteminin ülke genelinde hem alt yapısının hem de pratiğinin zayıf olduğu kanısındayım.”*
- *“Öğrencilere uygulamalı eğitim gerekmektedir. Bu sebeple her dönem üçbuçuk ay öğrenciyi okulda tutmak doğru değildir. Günümüzde yarısı yüz yüze yarısı uzaktan ve uygulamalı eğitim gereklidir.”*
- *“Üniversite Ana Bilim Dalları, uzmanlık alanları Fakülte ve Meslek Yüksek Okullarının, amaçları, işlevleri, teori ve pratik işbirliği ve verimliliği büyük değişiklikler göstermektedir. Geleneksel eğitimin verimliliği konusunda takdir edersiniz ki, altyapısı sağlam, akademisyen nicel ve nitel özelliği yüksek bir üniversite ile bu özellikleri zayıf bir üniversite eğitimi arasında büyük farklar var. Bu nedenle çalışmamız, üniversite bazında da büyük farklılıkları gösterebilir.”*
- *“Özellikle pratik olan dersler için,uzaktan eğitim kesinlikle olmaması gerekir. Ayrıca üniversitelerin bilgi işlem merkezlerinin (uzaktan eğitim verilecekse) önceden planlanmış çok iyi bir server sistemi olması gerekmektedir.”*

Olumsuz görüşlerin yanında sürecin interaktiflik ve mekandan bağımsızlık özelliklerinin faydalı olduğuna işaret eden yorumlar da mevcuttur.

- *“İnteraktiflik üniversite eğitimi için temel şart kanaatime göre.”*
- *“Üniversite öğretiminin dört duvar arasına alınmasının, açılması muhtemel kafaların da dört duvara sıkıştırılması anlamına geldiğine dair inanç duyuyorum.”*

Tartışma ve Sonuç

İletişim bilimi alanında uzman akademisyenlerin, iletişim süreçleri ile doğrudan bağlantılı uzaktan/yüz yüze eğitim metodlarına ilişkin bakışlarını ortaya koyan araştırma sonuçları iletişim ve eğitim unsurlarının etkileşimini güçlü biçimde yansıtmaktadır.

Araştırmanın bulguları, iletişimin en iyi koşullarda gerçekleşmesi için mekânsal ve zamansal birlikteliğin gerekliliğine, benzer biçimde eğitim süreçlerinin de yerindelik ve eş zamanlı-

lık esasına dayanmasıyla en iyi koşullarda gerçekleştirilebileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda iletişim sürecinin doğrudan bir şekilde gerçekleştirilmesi için kaynağın ve hedefin, mekandaşlığı ve zamandaşlığı gerekirken, eğitim sürecinde de başarılı bir iletişim sürecinin gerçekleştirilmesi hem geleneksel hem de uzaktan eğitim yöntemleri için görsel, yazılı ve sesli iletişim biçimlerinin bir arada uygulanması koşul olarak belirlemektedir.

Uzaktan eğitim ve geleneksel eğitim koşulları iletişim temeline değerlendirildiğinde eğitim sürecini verimli kılan unsur; görsel, yazılı ve sesli malzemelerle desteklenmiş metotlar şeklinde öne çıkmaktadır. Nitekim yüz yüze eğitim; görsel, yazılı ve sesli malzemeler ve etkinliklerle verimli bulunurken, uzaktan eğitim de yardımcı malzemeler ve etkinliklerle birlikte iyi bir eğitim metodu olarak görülmektedir. Buna karşın iletişim akademisyenleri, yüz yüze eğitim modeline güçlü bir şekilde olumlu bakış açısı sergilerken uzaktan eğitime olumsuz bakmasalar da zayıf oranda destek verdikleri görülmektedir. Başka bir deyişle, yüz yüze eğitimin asıl/birincil eğitim yöntemi olduğu uzaktan eğitimin ise belirli derslerde uygulanmak üzere ve uygun koşulların sağlanmasıyla destekleyici bir yöntem olarak kullanılabilirliği görüşü ağır basmaktadır. Bu durum aynı zamanda benzer çalışmalarda da (Esgice Gündüz, Kurşun, Karaman ve Demirel, 2020) öne çıkan sonuç şeklinde belirirken, öğretim elemanlarının uzaktan eğitime yönelik çekinceleri olduğunu da desteklemektedir. Örneğin Baran'ın (2018) dil öğretmenleri üzerinde yaptığı çalışmasına göre öğretim ortamı ne olursa olsun öğretmenlerinin evrensel rolleri ve yeterlilikleri konusunda kendilerine güvenirken, çevrimiçi roller ve yeterliliklerle ilgili belirsizlik olduğunu hissetmektedirler.

Uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim modellerine ilişkin ders odaklı değerlendirmelerde, iletişim akademisyenleri ders türüne göre uzaktan eğitim ya da yüz yüze eğitim modelinin verimliliğinin değişkenlik arz edeceğini düşünmektedir. Teorik dersler için kısmen uzaktan eğitim modeli benimsenirken, pratik ve uygulamalı dersler için kesin biçimde yüz yüze eğitim modelinin uygulanmasının gerekliliği ortaya konulmaktadır. Bu sonuç Öztürk ve diğerleri tarafından (2018) öğretmen adayları üzerinde yapılan çalışmanın sonuçlarıyla da benzerlik taşımaktadır. Söz konusu çalışmada da öğretmen yetiştirme programlarında bazı teorik dersler için uygulanan internet tabanlı uzaktan eğitime ilişkin öğretmen adaylarının genel anlamda olumlu yaklaşımları bu eğitimin sürdürülebileceğine işaret etmekte ancak -öğretmen eğitiminde web tabanlı uzaktan eğitimin kullanımına ilişkin literatür söz konusu olduğunda- harmanlanmış öğrenme yaklaşımının uygulanmasının tamamen çevrimiçi öğrenme yaklaşımından daha etkili ve faydalı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda mesleğin başlarında olan Araştırma Görevlisi, Doktor Öğretim Üyesi gibi unvanlara sahip iletişim aka-

demisyenlerinin de öğretmen adayları gibi internet tabanlı uzaktan eğitim modeline diğer akademik unvanlara göre daha olumlu yaklaştıkları saptanmıştır.

Bu veriler ışığında uzaktan eğitimin, toptancı bir yaklaşımla yüz yüze eğitime alternatif bir model olarak görülmesi yanlıtı olacaktır. Kurumsal yapı, akademisyen, öğrenci, teknik olanaklar vb. tüm şartlar bu eğitim modeli doğrultusunda olumlu biçimde tezahür etse bile, derslerin niteliğinden ve aynı fiziksel mekânı paylaşamamaktan doğan sorunlar hep var olacaktır. Dolayısıyla -yükseköğretim ile ilgili diğer tüm konularda olması gerektiği gibi- uzaktan öğretim konusunun da genel bir yaklaşım yerine her alanın kendi nitelik ve gereksinimlerine özgü biçimde şekillenmesinin zaman, kaynak ve verimlilik bakımından faydalı olacağı görülmektedir.

Yazar Katkıları / Author Contributions: Her iki yazar da çalışmayı tasarlama, veri toplama, veri analizi, literatür tarama ve yazının yazılması aşamalarına katılmışlardır. / *Both authors participated in the steps of study design, data collection, data analysis, literature review, and writing the manuscript.*

Fon Desteği / Funding: Bu çalışma herhangi bir resmi, ticari ya da kar amacı gütmeyen organizasyondan fon desteği almamıştır. / *This work did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.*

Etik Standartlara Uygunluk / Compliance with Ethical Standards: Yazarlar bu makalede araştırma ve yayım etiğine bağlı kaldığını, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na ve fikir ve sanat eserleri için geçerli telif hakları düzenlemelerine uyulduğunu ve herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını belirtmiştir. / *The authors stated that the standards regarding research and publication ethics, the Personal Data Protection Law and the copyright regulations applicable to intellectual and artistic works are complied with and there is no conflict of interest.*

Kaynaklar

- Baran, E., Correia, A. P., & Thompson, A. (2011). Transforming online teaching practice: Critical analysis of the literature on the roles and competencies of online teachers. *Distance Education, 32*(3), 421–439.
- Baran, M. (2018). Professional Development in the transition to online teaching: The voice of entrant online instructors. *ReCALL, 30*(1), 88–111.
- Baş, T. (2005). *Anket nasıl hazırlanır? Nasıl uygulanır? Nasıl değerlendirilir?* Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Berge, Z., & Collins, M. (1995). Computer-mediated communication and the online classroom in distance learning. *Computer-Mediated Communication Magazine, 2*(4), 6.
- Clark, T. (1993). Attitudes of higher education faculty toward distance education: A national survey. *The American Journal of Distance Education, 7*(2), 19–33.
- Cutri, R. M., & Mena, J. (2020). A critical reconceptualization of faculty readiness for online teaching. *Distance Education, 41*(3), 361–380.
- Esgice Gündüz, M., Kurşun, E., Karaman, S., & Demirel, T. (2020). Problems, expectations, and amendments regarding distance education legislation in higher education institutions in Turkey. *Turkish Online Journal of Distance Education, 21*(4), 173–194.

- Jacquinet-Delaunay, G. (2016). Eğitim ve iletişim arasındaki ilişkiler (H. Köse, Çev.). *İletişim bilimlerinin unutulmuş kökenleri* (J. Perriault, Derl.) içinde (s. 61–70). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jonassen, D., Davidson, M., Collins, M., Campbell, J., & Bannan Haag, B. (1995). Constructivism and computer-mediated communication in distance education. *American Journal of Distance Education*, 9(2), 7–26.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem A.
- Kirkwood, A. (2014). Teaching and learning with technology in higher education: Blended and distance education needs ‘joined-up thinking’ rather than technological determinism. *Open Learning*, 29(3), 206–221.
- Kreber, C., & Kanuka, H. (2006). The scholarship of teaching and learning and the online classroom. *Canadian Journal of University Continuing Education*, 32(2), 109–131.
- Öztürk, D. S., Öztürk, F., & Özen, R. (2018). The relationship between prospective teachers’ readiness and satisfactions about internet-based distance education. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 19(1), 147–162.
- Sumner, J. (2000). Serving the system: A critical history of distance education. *Open Learning*, 15(3), 267–285.
- Temel, F., & Önürmen, O. (2017). Gelenekselin dönüşümünde iletişim akademisyenleri ve sosyal medya. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (E-GİFDER)*, 5(1), 292–313.
- Terblanche, E. (2015). Deciding to teach online: Communication, opportunities and challenges for educators in distance education. *Communicatio*, 41(4), 543–563.
- Tight, M. (1987). Mixing distance and face-to-face higher education. *Open Learning*, 2(1), 14–18.

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) Lisansı standartlarında; kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (gevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarıyla açık erişim olarak yayımlanmaktadır. / *This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) License, which permits non-commercial reuse, distribution and reproduction in any medium, without any changing, provided the original work is properly cited.*

Yayıncı Notu: Yayıncı kuruluş olarak Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) bu makalede ortaya konan görüşlere katılmak zorunda değildir; olası ticari ürün, marka ya da kuruluşlarla ilgili ifadelerin içerikte bulunması yayıncının onayladığı ve güvence verdiği anlamına gelmez. Yayıncının bilimsel ve yasal sorumlulukları yazar(lar)ına aittir. TÜBA, yayınlanan haritalar ve yazarların kurumsal bağlantıları ile ilgili yargı yetkisine ilişkin iddialar konusunda tarafsızdır. / **Publisher’s Note:** The content of this publication does not necessarily reflect the views or policies of the publisher, nor does any mention of trade names, commercial products, or organizations imply endorsement by Turkish Academy of Sciences (TÜBA). Scientific and legal responsibilities of published manuscript belong to their author(s). TÜBA remains neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.